

УДК [37.015.3+159.922.7](477) "19"

ЕЛЛІНА ПАНАСЕНКО

м. Слов'янськ

ellinapanasenko@mail.ru

МОДЕЛІ ЕКСПЕРИМЕНТІВ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПЕДОЛОГІЇ В УКРАЇНІ У 20–30-ті рр. XX ст.

У статті досліджено проблему становлення вітчизняної педології, рефлексології, педагогічної психології та визначено основні етапи їх розвитку у 20–30-ті рр. XX ст. Підкреслено значення прогресивної психологічної думки у об'єктивному, всебічному і комплексному вивченні дитини та її поведінки. Підкреслено значення експерименту як провідного емпіричного методу дослідження у педагогічній психології та педології досліджуваного періоду. Розкрита діяльність дослідно-педологічних станцій у напрямі розроблення, перевірки та впровадження нових психолого-педагогічних знань, здобутих у експериментах, у навчально-виховний процес освітніх закладів України у 20–30-ті рр. XX ст. Акцентовано увагу на широкому колі експериментів з різних проблем навчання школярів. Визначено провідні напрями експериментування з питань психологічного супроводу навчально-виховного процесу. Виокремлено групу досліджень, спрямованих на вимірювання шкільних досягнень учнів. Представлено моделі експериментів у вітчизняній педагогічній психології та педології 20–30-х рр. XX ст.

Ключові слова: педагогічна психологія, педологія, рефлексологія, експеримент, психолого-педагогічний експеримент, модель експерименту.

Про стан розвитку психології як науки свідчить розробленість дослідницьких методів. Особливе місце серед наукових методів дослідження займає експеримент, оскільки за його допомогою не лише перевіряється істинність теоретичних положень, а й здобуваються нові психологічні знання. Експеримент у психології є одним із спеціальних методів наукового пізнання, оскільки сприяє вирішенню емпіричних завдань, які полягають у виявленні, ґрунтовному вивченні і точному описі фактів про досліджувані явища, процеси, феномени. На відміну від інших методів, експеримент характеризується більш диференційованою методикою, надає точні кількісні та якісні дані про психічні процеси та феномени.

Важливість і необхідність використання цього емпіричного методу наукового дослідження особливо зростають у сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні. Процес інтенсивного накопичення інноваційних психологічних знань має бути глибокого осмислений, узгоджений з пріоритетними потребами держави, суспільства та історичною спадщиною.

Сьогодні психологічна наука веде пошук нових моделей організації експериментів.

З огляду на це, експеримент у сучасній психологічній науці та практиці потребує поглиблення теоретичних засад, удосконалення програм та етапів його планування, технологій проведення, розроблення критеріїв результативності.

Отже, окреслена проблема не може бути успішно розв'язана без глибокого та неупередженого вивчення історико-психологічного досвіду, його критичної оцінки, творчого та конструктивного використання в сучасних умовах. Саме історико-психологічний аналіз дасть змогу усвідомити та узагальнити науковий доробок учених попередніх поколінь, а також звернути увагу на ще не вирішені питання.

Історичні традиції становлення експерименту як емпіричного методу дослідження розкрито в роботах В. Бехтерева, О. Лазурського, М. Ланге, О. Нечаєва, І. Сікорського та ін. Вагомий внесок у розвиток експерименту зроблено такими видатними вітчизняними педологами та рефлексологами 20–30-х рр. XX ст., як С. Ананьїн, В. Артемов, О. Залужний, Г. Костюк, А. Мандрика, В. Протопопов, М. Тарасевич та ін.

Основи теорії й практики сучасного психологічного експерименту розробляли

Б. Ананьєв, Л. Божович, Л. Виготський, П. Гальперін, О. Леонтьєв, Б. Ломов, Т. Корнилова, С. Максименко, В. Нікандров, К. Рамуль, С. Рубінштейн та ін.

Питання використання методів математичної статистики задля оброблення результатів експерименту представлено в студіях Б. Бітінаса, І. Богданова, О. Граничина, Л. Ітельсона, Є. Марченка, І. Нурминського, Ю. Павлова, Н. Розенберга, Л. Фрідмана та ін.

Метою статті є аналіз та класифікація основних моделей експериментів у вітчизняній педагогічній психології та педології у 20–30-ті роки XX ст.

Революційні події 1917 р. ознаменували не лише глобальні політичні зміни, але й перебудову всієї науково-методологічної бази. Уже в перші роки радянської влади була поставлена мета побудови нової «системи марксистської психології», що застосовуватиме діалектичний метод у вирішенні психологічних завдань. 20–30-ті роки XX ст. стали періодом бурхливого розквіту, зльоту вітчизняної дитячої психології, а разом з нею й педології та педагогічної психології. Це плідний період розвитку педагогічної психології в Україні, за яким послідували десятиліття жорстких обмежень й критики, захоронення педологічної теорії та практики.

Сучасні науковці у виокремлюють такі етапи розвитку вітчизняної педагогічної психології та педології початку XX ст.:

I етап (1917–1922 рр.) – переосмислення емпіричної дореволюційної науки, методологічна перебудова педагогічної психології та системи освіти, пошук нових методів навчання й виховання молодого покоління, пов'язаних із зародженням нової радянської школи;

II етап (1923–1928 рр.) – створення єдиної методологічної основи на ґрунті синтезу психолого-педагогічних течій і тенденцій розвитку радянської наукової педагогічної психології та педології;

III етап (1929–1936 рр.) – інтенсивний розвиток вітчизняної педагогічної психології, розроблення та впровадження нових об'єктивних методів дослідження закономірностей психічного розвитку особистості, поширення психодіагностичних методик для масового використання в педологічній практиці, поси-

лення критики і заборона рефлексології і педології.

З 1919 р. із встановленням радянської влади в Україні розпочався відлік нової епохи в розвитку прогресивної психологічної думки. Українські вчені, спираючись на накопичений досвід дореволюційної експериментальної психології, спрямовували зусилля на створення своєї особливої наукової експериментальної школи. Такою наукою на той час визнавалася педологія, оскільки вона об'єднувала всі галузі знань, які допомагали всебічно і комплексно вивчати дитину та її поведінку. Серед усіх течій першої третини XX ст. особливо стрімко розвивалася саме педологія, рефлексологія та педагогічна психологія.

Узагальнюючи здобутки вітчизняної педологічної науки, видатний науковець-експериментатор О. Залужний у статті «Педологія на Україні після Жовтня» зазначав, що перші кроки педології як науки починаються з визнання специфіки дитячого віку в Декларації Наркомосвіти УСРР про соціальне виховання дітей від 1 червня 1920 р.: «За останні десятиліття педологія яскраво доводила ту думку, що дитину (до часів юнацтва) треба розглядати як особливу істоту, котра потребує спеціального відношення до себе, відповідно тим психофізичним особливостям дитячого організму, які так різко відрізняють дитину від дорослого» [4, 71]. Перед педологією поставлено нове складне завдання: поширити експериментальне вивчення дитини від вузького індивідуального дослідження її особливостей до загальних і часткових питань вивчення дитинства, проблем соціального виховання та вивчення дитячого колективу [там само, 75].

Розглянемо перші наукові розвідки вітчизняних представників педологічної школи, які викликали жваві дискусії та сприяли інтенсивному розвитку педології в Україні. Автори цих праць переконували в необхідності перейти від умогляду до знання, отриманого в результаті експериментальних досліджень. Професор С. Ананьїн за спеціальним завданням Київської науково-дослідної кафедри педології підготував статтю «Педологія» (1923 р.). Автор визначив педологію як науку про дитину, своєрідну живу істоту, яка не

схожа на зрілу людину, оскільки володіє своїм особливим духовним і фізичним світом. Педологія вивчає дитину, яка зростає та розвивається. Педологія синтезує знання з різних наук про людину. С. Ананьїн виділив дві основні групи: описові науки (анатомія, фізіологія, фізіологічна хімія, антрополія, етнологія з етнографією, психологія, історія) і нормативні (гігієна та педагогіка) [1].

У контексті досліджуваної проблеми варта уваги праця Г. Костюка «Педологія» (1933 р.). Підкреслюючи велике значення педології, учений писав, що вона «потрібна нам не як наука заради науки, а для практики. Для цього педологія має дати нам правильне наукове розуміння розвитку нашої дитини, його законів, вікових особливостей» [7, 7].

Особливістю експериментальних досліджень в Україні у зазначений період було застосування рефлексологічних принципів до вивчення дитини та становлення рефлексології як самостійної наукової течії. Рефлексологія – напрям у вітчизняній психології першої третини XX ст., фундатором якого був видатний науковець В. Бехтерев [2]. «Нині фізіологія вищої нервової діяльності досягла такого розвитку, – писав О. Залужний, – що з неї виділилась окрема дисципліна – рефлексологія – наука про фізіологічні механізми поведінки. Не знаючи цих механізмів, ми не зможемо зрозуміти ні поведінки поодинокі людини, ні поведінки людських колективів. Але самі чинні фізіологічні механізми, як це доводить рефлексологія, утворюються й вдконалюються в процесі росту й розвитку людини, а тому, не кажучи вже про те, що поведінку людини ніяк не можна зрозуміти і пояснити не знаючи подразників, які на неї довгочасно впливали, ми не можемо зрозуміти й самих механізмів, не знаючи умов розвитку людини взагалі й даного індивіда зокрема» [4, 84].

У досліджуваний період було відкрито рефлексологічні лабораторії та наукові школи, провідною серед яких стала школа українських рефлексологів у м. Харкові. Очолив її учень В. Бехтерева В. Протопопов. До складу школи входили відомі науковці: О. Залужний, Г. Костюк, І. Соколянський та ін.

Професор В. Протопопов у статті «Завдання рефлексології та її методи», (1925 р.),

зазначав, що рефлексологія як нова природнича наука постала на ґрунті досліджень російських фізіологів та психіатрів. Її головним завданням є об'єктивне вивчення особистості людини у її взаємозв'язках з оточенням. Як соціальна істота людина виявляє себе у своїй поведінці, у тих чи інших вчинках. Розвиток людини відбувається під впливом органічного та соціального оточення, а її поведінка є результатом індивідуального, родового та спадкового досвіду. Отже, вивчаючи людину, наголошує науковець, потрібно враховувати її минулий досвід, спадковість та особливості оточення [8].

Широку науково-практичну роботу в галузі експериментування розгорнули дослідно-педологічні станції (м. Харків, м. Київ, м. Одеса), метою діяльності яких стала перевірка на практиці теоретичних розробок, їх доцільності та придатності. Перед станціями були поставлені такі завдання: вивчення питань нервово-психічної гігієни дітей; обстеження «дефективного дитинства»; лікарсько-педологічне консультування вихователів; розроблення методів навчально-виховної роботи у спеціалізованих закладах; підготовка працівників соціального виховання та ін. Отже, діяльність дослідно-педологічних станцій сприяла розробленню, перевірці та впровадженню нових психолого-педагогічних знань, здобутих у експериментах, у навчально-виховний процес освітніх закладів України у 20–30-ті рр. XX ст.

Варто зазначити, що, на відміну від дореволюційного періоду, упродовж якого основним типом експерименту був дидактичний, у 20–30-х рр. XX ст. експериментом були охоплені процеси як виховання (Р. Барун, П. Волобуєв, Л. Гордон, О. Дорошенко, Д. Елькін, О. Залужний, Е. Мухіна, О. Фігурін, Р. Херсонський та ін.), навчання (Т. Гарбуз, О. Залужний, Є. Ігнат'єв, В. Помагайба, П. Мостовий, С. Рубінштейн, П. Стефанов та ін.), так й школознавства (В. Альтшулер, М. Вінцова, Н. Жусова, Г. Костюк та ін.).

Представимо у таблиці 1 основні напрями та тематику експериментів з різних аспектів навчання школярів, організованих та проведених науковцями в Україні протягом 20–30-х рр. XX ст.

До досліджуваного напрямку експериментів увійшли ті, що присвячені вивченню різних психологічних проблем навчального процесу. Потреба в такому аналізі спричинена прагненням отримати цілісне уявлення про тематику дидактичних експериментів, особливості вимірювання рівня успішності учнів з різних дисциплін, психологічні аспекти змісту, методів та форм навчання у закладах освіти у 20–30-ті рр. XX ст.

Одним з багатьох підготовлених і проведених експериментів О. Залужним було вивчення індивідуальних диференціацій у шкільних робочих колективах (1927 р.). Гіпотеза експери-

менту була такою: по-перше, чи однаковим темпом учні шкільної групи набувають знання та вміння у процесі занять за однією методикою; по-друге, збільшуються чи зменшуються індивідуальні диференціації у шкільних групах у процесі навчання. Отже, «чи змінюються індивідуальні диференціації між учнями від навчання в одних і тих же умовах» [3, 11].

Експеримент складався з чотирьох частин:

1. Вимірювання швидкості читання у шкільних групах на початку та в кінці навчального року.
2. Вимірювання успішності учнів у вирішенні вправ на чотири арифметичні дії на початку та в кінці навчального року.

Таблиця 1

**Напрями та тематика дидактичних експериментів,
проведених в Україні у 20–30-ті рр. XX ст.**

Спрямування експерименту	№ з/п	Автор	Назва роботи	Рік
Перевірка гіпотез, пов'язаних з необхідністю вимірювання шкільних досягнень (загального розвитку учня; розвитку мовлення; навичок читання, правопису, малювання; техніки письма; рівня арифметичних знань тощо)	1.	О. Залужний	Індивідуальні диференціації в шкільних робочих колективах.	1927 р.
	2.	П. Мостовий	До справи з методикою навчання правопису в трудовій школі.	1927 р.
	3.	І. Купизор	Про коло уявлень дітей перших груп семирічки.	1927 р.
	4.	Забарний	До питання про спосіб набування орфографічних навичок.	1928 р.
	5.	Є. Ігнат'єв	Зміст малюнків учнів полтавських шкіл.	1928 р.
	6.	С. Коган	Читацькі інтереси підлітка-школяра.	1928 р.
	7.	В. Павловський	До питання про коло математичних уявлень дітей-восьмиліток.	1929 р.
	8.	Г. Руденко	Спроба визначення стандарту на письмо.	1929 р.
	9.	Є. Ігнат'єв	Побудова лінії в малюнках учнів трудової школи.	1930 р.
	10.	А. Шевчук	До виміру хуткості писання	1930 р.
Встановлення залежності між шкільними досягненнями і психічними процесами	1.	Д. Елькін	До питання про орієнтування дітей шкільного віку у часових відношеннях.	1926 р.
	2.	П. Бриль	Досвід вивчення шкільної втомлюваності у старших групах семирічки.	1927 р.
	3.	Васильчикова	До питання про індивідуальні різниці в процесі навчання.	1928 р.
	4.	Д. Миколенко	Матеріали до питання про сприймання числових фігур.	1928 р.
	5.	О. Фурманов	Коло уявлень робітників підлітків.	1928 р.
	6.	Д. Елькін	Часові уявлення сучасного школяра.	1929 р.
	7.	О. Фігурін	Тривалість зосередження учня в звичайних умовах праці масової трудшколи	1929 р.
Експерименти з вивчення успішності та працездатності учнів	1.	О. Капустник	До питання про вплив групової роботи на працездатність дитини.	1929 р.
	2.	О. Залужний	Стан успішності з основних дисциплін у політехнічній школі	1933 р.
Експерименти, спрямовані на дослідження методики проведення уроків та іспитів	1.	В. Помагайба	Спроба оцінити техніку «типового» уроку в трудшколі за даними автофіксації поведінки учнів.	1928 р.
	2.	О. Фігурін	Форма навчальної роботи у молодшому концентративі трудшколи.	1928 р.
	3.	М. Шатунов	Вплив деяких тестів на засмічування знань учнів.	1928 р.
	4.	С. Рубінштейн	До питання про об'єктивність (objectivity) оцінок успішності за усними іспитами	1930 р.
Експерименти з вивчення проблеми невстигаючих учнів	1.	П. Стефанов	Другорічники в школах соцвиху м. Харкова (1928–29 навч. рік)	1929 р.

3. Тестова перевірка правопису учнів різних груп.
4. Аналіз результатів, отриманих П. Мостовим у експерименті з визначення ефективності методики навчання правопису в трудовій школі.

Експериментом були охоплені учні чотирнадцяти (II–VII) класів двох шкіл м. Харкова. Експеримент проводився на початку та в кінці навчального року. У кожній групі дітей було розподілено на чотири рівних частини так, що до першої частини потрапили 25% найкращих учнів, а до четвертої – 25% найслабших. Решта розподілились між другою та третьою частинами. «Як показує досвід, – зазначав О. Залужний, – учні, що попали з початку року в найгіршу частину, майже ніколи не переходять у найкращу, а можуть потрапити лише в сусідню групу. ...Отже, коли ми простежимо, як у різних групах підвищують свої вміння найгірші й найкращі частини, то ми зможемо помітити основну тенденцію тих змін, які помічаються в найгіршій частині й у найкращій» [там само, 13–14].

У таблиці 2 представимо результати експерименту щодо вимірювання швидкості читання в учнів II–VII класів на кінець навчального року.

Таблиця 2
**Результати експерименту, проведеного
О. Залужним (1927 р.), щодо вимірювання
швидкості читання в учнів II–VII класів**

Класи Учні	II	III	IV	V	VI	VII
Найслабші	81%	39%	29%	37%	49%	48%
Найкращі	153%	98%	65%	74%	63%	29%

Отже, з таблиці 2 видно, що учні молодших класів набувають навички читання швидше, ніж учні старших груп. Так, у II групі вони підвищилися за навчальний рік на 153%, в III – на 98%, тоді як у VI групі – лише на 63%, а в VII – на 29%. Найслабші учні навпаки – у старших класах швидше набувають знання, ніж у молодших.

Результати експерименту щодо вимірювання успішності учнів у вирішенні вправ на чотири арифметичні дії на кінець навчального року наведемо у таблиці 3.

Цей експеримент показав дещо інші результати: найкращі учні у всіх класах набува-

ють знання меншим темпом, ніж найслабші, і лише у сьомому класі найкращі учні випередили найслабших.

Таблиця 3
**Результати експерименту, проведеного
О. Залужним (1927 р.), щодо вимірювання
успішності учнів у вирішенні вправ на чотири
арифметичні дії в учнів IV–VII класів**

Класи Учні	IV	V	VI	VII
Найслабші	50%	55%	63%	100%
Найкращі	29%	32%	29%	117%

Отже, О. Залужний за результатами проведених експериментів дійшов таких висновків:

1. В умовах навчання за однією й тією самою методикою не всі учні набувають знання однаковим темпом.
2. Як найкраща, так і найслабша частина учнів класу можуть рухатися швидким темпом у набутті тих чи інших навичок. Діти, які навчаються найповільніше, не зберігають цей темп назавжди – на певній стадії розвитку цієї функції, ті, хто навчався повільно, випереджають у темпі тих, хто рухався швидше.
3. Індивідуальні диференціації у певному колективі щодо однієї якоїсь функції постійно, але закономірно змінюються.
4. Загальна тенденція цих змін виявляється в тому, що на нижчих щаблях розвитку певної функції індивідуальні диференціації збільшуються, а на вищих щаблях, там, де найкращі учні починають наближатися до вищої межі функції, індивідуальні диференціації починають зменшуватися.
5. Коефіцієнти кореляції між балами на початку та в кінці навчального року завжди досить великі [там само, 21].

Вітчизняний дослідник Є. Ігнат'єв провів декілька експериментів щодо вивчення дитячих малюнків: «Зміст малюнків учнів полтавських шкіл» (1928 р.) [5] та «Побудова лінії в малюнках учнів трудової школи» (1930 р.) [6]. Звернімо увагу на перший з цих експериментів, який було проведено восени 1924 р. – на початку зими 1925 р. у семи школах (№ 2, 4, 5, 6, 7, 10, 12) м. Полтави та у Полтавському колекторі для безпритульних правопорушників. В експерименті взяли участь 3069 учнів (1514 хлопців та 1555 дівчат віком 8–16 років) I–VII класів та 592 вихованці колектору.

Мета експерименту полягала у тому, щоб проаналізувати зміст дитячих малюнків за трьома напрямками: аналіз загального змісту (сюжету), загального вигляду (людина, рослина, будова), здійснення детального аналізу змісту малюнка – та порівняти зміст малюнків учнів шкіл (звичайних дітей) і колектору (правопорушників).

Експеримент проводився дослідником під час уроків малювання, у звичайній робочій обстановці та тривав 45 хв. Учитель малювання, якщо він був на уроці, виконував пасивну роль. Експериментатор роздавав дітям аркуші паперу і просив на них написати таку інформацію: ім'я, прізвище, вік, назву групи, номер школи і дату. Після цього він звертався до дітей з такими словами: «На цих листочках ви можете малювати все, що захочете: малювати можна все. Не можна тільки перемальовувати з книжок, з картинки або зі свого старого листка з малювання». Через 5 хв. від початку роботи дітям видавалися олівці шести кольорів (зеленого, жовтого, синього, червоного, коричневого та чорного). Якщо учень закінчував малювати ще до закінчення уроку, йому дозволялося перевернути аркуш і намалювати другий малюнок. Учні малювали в основному один-два і дуже рідко три малюнки. Їх експериментатор збирав у кінці уроку. Впродовж експерименту писався протокол, в якому фіксувалася загальна поведінка учнів під час роботи, а також різні випадки та заяви дітей. Після закінчення виконання завдання експериментатор умовними позначками відмічав на анкетах соціальний стан учнів за такими категоріями: діти робітників, селян, службовців (або інтелігентів), кустарів, торговців, інтернатці (вихованці дитячих будинків).

Є. Ігнат'єв зазначав, що діти дуже гарно ставилися до експерименту, працювали із захопленням та великим бажанням, адже більшість із них не мала власних кольорових олівців.

Оброблення дитячих малюнків проводилася за власною методикою експериментатора та поділялася на три етапи: 1) аналіз загального змісту (сюжету); 2) загальний облік за рубриками (людина, рослина, будова); 3) детальний облік змісту малюнка [5, 55].

Аналіз дитячих робіт показав, що більшість учнів малюють цілі картини (76,7%

хлопців та 70,86% дівчат), а окремі предмети намалювали лише 23,3% хлопців та 29,14% дівчат. Однак, треба зазначити, що інтерес до малювання цілих картин, хоча й незначно, але знижується з дорослішанням дитини.

Найбільш часто окремі предмети малюють діти торговців, кустарів та безпритульні діти (правопорушники), адже в них змалку виробляється здібність спостерігати і цікавитися окремими речами. Проте діти робітників та селян досить рідко малюють окремі речі. Це пояснювалося тим, що вони весь свій вільний час перебувають на вулиці, «на лоні природи».

За сюжетом малюнки розподілилися так: перше місце посів «пейзаж із будовами» (41,6%), друге – «пейзаж із будовами та фігурами людей» (15,8%), третє місце (2,9%) – побутові картини (сцени з життя). Останнє місце належало категоріям: «фантастичні картини та карикатури» (0,1%), «військові сцени» (0,5%) тощо.

Діти-правопорушники найчастіше малюють побутові картини (малюнки з життя) та картини на військові теми. Ця тенденція пояснюється тим, що спостереження побутових картин, спілкування з військовими, зокрема міліціонерами, заповнює все життя безпритульних дітей.

Якщо проаналізувати окремі речі, які малюють діти, то великий відсоток припадає на рослини (7,8%), на другому місці будови (5,7%), найменше діти малюють фантастичні речі (0,03%) та геометричні фігури (1%) [там само, 55–60].

Є. Ігнат'єв здійснив крос-культурне порівняння результатів власного експерименту з даними досліджень, проведених у російських народних школах, освітніх закладах США та Німеччини. Так, на 60% малюнків учнів російських шкіл та на 75% малюнків учнів шкіл Філадельфії і Гамбурга були намальовані люди. А учні полтавських шкіл значно менше малювали людину (лише 25,8%). Дослідник підкреслив той факт, що малюнки безпритульних дітей значно відрізняються від малюнків учнів трудових шкіл. Безпритульні діти намалювали ті категорії речей, що зовсім не зустрічалися у малюнках учнів шкіл, а саме: ураган, злодій, зброя, тварини, що мешкають

у південних країнах (слон, носоріг, лев, кит), футбол тощо.

Отже, вагомим був напрям експериментів у педагогічній психології досліджуваного періоду, присвячений різним аспектам навчання учнів. Серед дидактичних експериментів особливо виділялася група досліджень, спрямованих на вимірювання шкільних досягнень учнів (вивчення загального розвитку, розвитку мовлення, навичок читання, правопису, малювання, техніки письма, арифметики тощо). Учителі освітніх закладів брали активну участь в організації експериментальної роботи (здійснювали анкетування, тестування учнів, проводили експериментальні уроки, допомагали науковцям у написанні протоколів експериментів тощо). Експерименти у галузі дидактики проводилися з метою вивчення певних показників (шкільної успішності, втомлюваності, тривалості зосередження, працездатності учнів та ін.) за допомогою спостережень, анкетувань, опитувань, тестувань випробовуваних, але без втручання дослідника в процес їхнього формування.

Методика проведення експериментів не залишалася незмінною, а постійно удосконалювалася. Вітчизняні дослідники під час проведення експериментів використовували такі методи: спостереження, анкетування, опитування, бесіди, тестування (арифметичні тести Кортіса, тести «загального розвитку», тест організованості колективу за О. Залужним та ін.), вивчення продуктів дитячої творчості, метод умовних рефлексів, метод експериментального обстеження поведінки, метод екзогенних та ендогенних подразників, метод ланцюга (ланцюгова методика), метод рахунку Крепеліна-Бехтерева, біографічну методику,

клінічну методику, хронометраж, статистичний метод (визначення середніх арифметичних показників, медіан, середніх квадратичних відхилень, коефіцієнта кореляції Пірсона, коефіцієнта надійності, ймовірної помилки та ін.) тощо. Точність експериментів забезпечувалася застосуванням різних діагностичних методик.

Отже, експеримент як феномен психологічної науки і практики став закономірним продуктом розвитку суспільства у 20–30-ті рр. XX ст. Одночасно із розширенням практичної експериментальної роботи вітчизняних учених спостерігалися їхнє прагнення до наукових досліджень у сфері освіти, об'єднання зусиль науковців різних галузей, плідне використання наукових взаємозв'язків.

Список використаних джерел

1. Ананьїн С. Педологія / С. Ананьїн // Путь просвещения. — 1923. — № 4. — С. 39–54.
2. Бехтерев В. М. Коллективная рефлексология / Владимир Михайлович Бехтерев. — П. : Колос, 1921. — 432 с.
3. Залужний О. С. Індивідуальні диференціації в шкільних робочих колективах / Олександр Самійлович Залужний // Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. — 1927. — № 1. — С. 9–22.
4. Залужний О. Педологія на Україні після Жовтня / Олександр Залужний // Комуністична освіта. — 1932. — № 10. — С. 69–84.
5. Ігнат'єв Є. Зміст малюнків учнів полтавських шкіл / Євген Ігнат'єв // Шлях освіти. — 1928. — № 11. — С. 53–76.
6. Ігнат'єв Є. Побудова лінії в малюнках учнів трудової школи / Євген Ігнат'єв // Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології. — 1930. — № 2 (17). — С. 91–79.
7. Костюк Г. С. Педологія / Григорій Силиович Костюк. — 1933. — 357 с.
8. Протопопов В. П. Завдання рефлексології та її методи / В. П. Протопопов // Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки. — 1925. — № 1. — С. 7–17.

ELLINA PANASENKO
Slovyansk

MODELS OF EXPERIMENTS IN EDUCATIONAL PSYCHOLOGY AND PAEDODOGY IN UKRAINE IN THE 20s – 30s YEARS OF THE XXth CENTURY

The problem of formation of native paedology, reflexology and educational psychology was investigated, the main stages of their development in the 20s – 30s years of the XXth century were revealed in the article. A significance of progressive psychological thought in the objective, comprehensive and composite study of a child and his behavior was emphasized. The role of an experiment as a leading empirical method in educational psychology and paedology of the investigated period was revealed. The work of the experienced-paedological stations on elaboration, control and inculcation of new psychology and pedagogical

knowledge, which was obtained during the experiments, in the educational-pedagogical process of the Ukrainian establishments in the 20s – 30s years of the XXth century was presented. It was accentuated much attention to the broad circle of experiments concerning the different problems of pupils' education. The basic currents of the experimentation concerning the issues of psychological accompaniment of the educational-pedagogical process were determined. It was singled out a group of research which was directed on the measuring of school pupils' achievements. The models of the experiments in the native educational psychology and paedology in the 20s – 30s years of the XXth century were presented.

Key words: educational psychology, paedology, reflexology, experiment, psychology pedagogical experiment, model of experiment.

ЭЛЛИНА ПАНАСЕНКО

г. Славянск

МОДЕЛИ ЭКСПЕРИМЕНТОВ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ И ПЕДОЛОГИИ В УКРАИНЕ В 20-30-е гг. XX в.

В статье исследована проблема становления отечественной педологии, рефлексологии, педагогической психологии и определены основные этапы их развития в 20–30-е гг. XX в. Подчеркнуто значение прогрессивной психологической мысли в объективном, всестороннем и комплексном изучении ребенка и его поведения. Раскрыта роль эксперимента как ведущего эмпирического метода исследования в педагогической психологии и педологии исследуемого периода. Представлена деятельность опытно-педологических станций в разработке, проверке и внедрении новых психолого-педагогических знаний, полученных в экспериментах, в учебно-воспитательный процесс образовательных учреждений Украины в 20–30-е гг. XX в. Акцентируется внимание на широком круге экспериментов по различным проблемам обучения школьников. Определены ведущие направления экспериментирования по вопросам психологического сопровождения учебно-воспитательного процесса. Выделена группа исследований, направленных на измерение школьных достижений учащихся. Представлены модели экспериментов в отечественной педагогической психологии и педологии 20–30-х гг. XX в.

Ключевые слова: педагогическая психология, педология, рефлексология, эксперимент, психолого-педагогический эксперимент, модель эксперимента.

Стаття надійшла до редколегії 29.04.2016